

Правові аспекти виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні

Ващенко Л.В., начальник Головного управління юстиції у Сумській області

11 вересня 1997 року для України набула чинності Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. З цього часу Україна визнала для себе обов'язковими її положення. Зазначеною Конвенцією було створено ефективну систему міжнародних норм для захисту прав людини та одну з найпрогресивніших у світі форм міжнародної судової процедури. Таким чином, у громадян України з'явилась можливість захисту власних прав та свобод на міжнародному рівні, а саме – шляхом звернення до Європейського суду з прав людини.

В той же час, зрозумілим є той факт, що будь-яке рішення, навіть рішення Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) на користь заявника не має практичного значення в тому випадку, якщо не існує реального механізму виконання такого рішення.

У зв'язку з цим, 15.03.2011 в Україні було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон), який регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України, з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини, зі створенням передумов для зменшення числа заяв до ЄСПЛ.

Вищевказаний закон також передбачає порядок фінансування витрат на виконання рішення ЄСПЛ, доступу та оповіщення про відповідне рішення; регулює питання, пов'язані з виплатою стягувачу сум справедливої сатисфакції; вказує, які міри загального та індивідуального характеру можуть прийматися до України щодо заявника для відновлення його порушених прав; встановлює компетенцію відповідних органів державної влади під час виконання рішення ЄСПЛ.

Прийняття даного Закону свідчить про прагнення України до міжнародного співробітництва, забезпечення практичної дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на території України.

Закон увібрав у себе всі сучасні напрацювання Ради Європи, спрямовані на всебічне вирішення питань виконання державами-членами рішень Європейського суду законодавчо закріпивши забезпечення виконання рішення ЄСПЛ шляхом вжиття заходів індивідуального та загального характеру.

Таким чином, під виконанням рішення ЄСПЛ слід розуміти вжиття державою індивідуальних заходів, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні ЄСПЛ, та заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до ЄСПЛ аналогічних заяв проти України у майбутньому.

Як правило, кожне рішення ЄСПЛ, в якому констатується порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язує державу вжити відповідні заходи індивідуального характеру.

Заходи індивідуального характеру полягають у виплаті заявнику справедливої сатисфакції, присудженої ЄСПЛ, тобто забезпечення належного справедливого відшкодування заявнику його витрат. У більшості випадків мається на увазі відшкодування матеріальних та/або моральних збитків, а також відшкодування гонорару адвокату та інших супутніх витрат.

На сьогодні виконання рішень ЄСПЛ в частині виплати коштів не викликає особливих проблем. Здебільшого присуджені кошти сплачуються вчасно.

Ще одним із заходів індивідуального характеру є відновлення попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зазначене можливе, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі, повторного розгляду справи адміністративним органом тощо.

На виконання зазначеного заходу індивідуального характеру секретаріат Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ письмово роз'яснює заявникам їх право звернення до відповідного суду за переглядом рішення національного суду.

Заходи загального характеру полягають у вчиненні дій, спрямованих на усунення причини, що стала підставою звернення до ЄСПЛ, з метою забезпечення додержання державою положень

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого ЄСПЛ порушення.

До таких заходів загального впливу належать: пропозиція змінити національне законодавство чи адміністративну практику, яка призвела до порушення прав людини; публікація рішення ЄСПЛ та ознайомлення з ним громадськості; розповсюдження листів міністерств та відомств з метою зміни адміністративної практики, забезпечення юридичної експертизи законопроектів та інші заходи, які унеможливають подальші порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та забезпечують максимальне відшкодування наслідків порушень, які вже мали місце.

Дуже важливим є питання про контроль над виконанням заходів загального впливу і покладання відповідних повноважень на органи державної влади. З цією метою на Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, покладено завдання з виявлення причин порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, розробці пропозицій щодо їх усунення та недопущення порушень у майбутньому. З цією метою ним проводиться аналіз практики ЄСПЛ, готуються аналітичні огляди та висновки.

Також відповідно до ст. 17 Закону національні суди повинні застосовувати при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права. З цієї статті закону випливає, що національні суди в Україні можуть і повинні використовувати рішення ЄСПЛ при розгляді судових справ певної категорії. Це положення формально легітимізувало для українських суддів можливість прямо посилатися у судовому рішенні на практику ЄСПЛ.

Така обставина свідчить про новий підхід до розуміння джерел права, не характерний для країн «континентальної системи права» (якою є Україна), і для якої рішення судів не є джерелом права (на противагу «прецедентній системі права»).

Слід також зауважити, що виконання рішень ЄСПЛ контролює Комітет Міністрів у Страсбурзі. За результатами вивчення кожного конкретного судового рішення Комітет міністрів приймає резолюцію, в якій вміщує рекомендації для повного виконання державою рішень ЄСПЛ. Так як Комітет Міністрів постійно контролює процес виконання рішень ЄСПЛ, справа може бути закритим лише після виконання рішення в повному обсязі. Ухилення держави від виконання рішень ЄСПЛ або їх виконання в неповній мірі загрожує прийняттям політичних заходів по відношенню до держави, аж до виключення з членства в Раді Європи.

Вищезазначене свідчить про важливість виконання рішень ЄСПЛ, дотримання та гарантування прав і свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

З прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» в Україні створено належне правове підґрунтя для ефективного дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, Офіційний вісник України від 16.04.1998-1998, № 13.

2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV, Урядовий кур'єр від 30.03.2006 - № 60.

3. Коломієць Н. Деякі проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України. // Юридичний журнал. – 2009. - №7. – с. 20-22.

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 10-12.